

УДК 338.124.4

ТЕОРЕТИКО–МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ДІАГНОСТИКИ КРИЗОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ

ІРИНА ТОШІЙ,*аспірант кафедри фінансів**Національного університету "Львівська політехніка"*

У статті розглянуто найбільш поширені у вітчизняній практиці методики діагностики кризового стану підприємств, виділено притаманні їм недоліки, визначено перелік можливих об'єктів, суб'єктів і цілей її проведення. Запропоновано авторську методику діагностики кризового стану підприємств, яка включає чотири етапи: попередня діагностика, поглиблена діагностика, визначення наявності та типу кризи, розробка та реалізація заходів подолання кризового стану, для кожного з яких наведено вимоги та спосіб застосування.

Ключові слова: кризовий стан, діагностика, методика, об'єкти, суб'єкти, цілі проведення.

Постановка проблеми. Негативні тенденції, які відбуваються в макросередовищі, часто стають причинами кризового розвитку суб'єктів господарювання, який для багатьох із них, на жаль, закінчується банкрутством. Кризовий стан проявляється в погіршенні роботи підприємств, втраті конкурентних позицій, незбалансованості грошових потоків, і, як наслідок, неможливості подальшого функціонування. У такому випадку подолання кризового стану може бути забезпечене не лише за рахунок покращення макроекономічних умов господарювання підприємств, але й через підвищення їх здатності до запобігання кризовому стану, оцінювання його та прийняття на цій основі ефективних антикризових управлінських рішень. Відповідно до зазначеного, розробка ефективного механізму діагностики кризового стану підприємств, який дозволить не лише виявляти та оцінювати кризу, але й попереджати про її можливе настання, є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широке коло питань, пов'язаних із діагностикою кризового стану підприємств, відображено в працях багатьох зарубіжних та вітчизняних дослідників. Серед зарубіжних науковців значний внесок у дослідження цієї проблеми зробили Е. Альтман, У. Бівер, Р. Сайфулін, Г. Спрінгейт, Е. Уткін, Є. Коротков, О. Градов, Я. Фомін, А. Ковальов тощо. Досліджували й продовжують досліджувати проблеми діагностики кризового стану підприємств такі вітчизняні науковці, як І. Бланк, В. Василенко, А. Штангрет, О. Копитюк, Л. Лігоненко, О. Кузьмін, М. Колісник, Н. Єршова, О. Андрушко, Ю. Терлецька, І. Кривов'язюк та ін.

Однак, незважаючи на зростаючий інтерес науковців до різних аспектів діагностики кризового стану підприємств, велика кількість проблем, пов'язаних із особливостями, способами, об'єктами, суб'єктами та цілями її проведення, залишаються недостатньо вирішеними та потребують подальших досліджень.

Метою статті є оцінка існуючих методик діагностики кризового стану підприємств, визначення її об'єктів, суб'єктів, цілей проведення та розробка власної методики поетапної діагностики кризового стану підприємств.

Виклад основного матеріалу. Проведені дослідження методологічної бази діагностики кризового стану підприємств дають підстави стверджувати про наявність значної кількості підходів до її проведення.

Найбільш поширені в Україні методики можна поділити на 2 групи. До першої групи належать методики, які базуються на побудові багатофакторних моделей прогнозування банкрутства на основі нормативних значень єдиного інтегрального показника. Серед них моделі Е. Альтмана, Р. Таффлера, Г. Тішоу, Г. Спрінгейта, Дж. Фулмера, Р. Ліса, Р. Сайфуліна, Г. Кадикова, О. Терещенка, Г. Савицької, М. Чумаченка та інших. Другу групу складають методики діагностики кризового стану підприємств, що базуються на розрахунку нормативних значень фінансових коефіцієнтів. Серед них заслуговують на увагу методики, запропоновані Л. Лігоненко, А. Чернявським, В. Василенком, У. Бівером, та ряд нормативних методик.

Проведений аналіз зазначених методик дозволив виявити ряд притаманних їм недоліків [1-3]. Так, недоліками першої групи методик є неадаптованість до вітчизняних умов господарювання; неврахування законодавчих норм щодо визнання підприємства банкрутом; суб'єктивність відбору показників, що підлягають аналізу; відсутність корегування моделей у часовому вимірі; використання винятково лінійної залежності; ігнорування галузевих особливостей об'єкта діагностики тощо. Серед недоліків методик, які базуються на розрахунку фінансових коефіцієнтів, доцільно виділити такі: недостатня кількість показників, що робить результати діагностики ненадто точними та об'єктивними; дублювання окремими показниками певної

№ 1 (101) січень-лютий 2010 р.

сторони діяльності чи стану підприємства; відсутність чітко встановлених критеріїв щодо визнання підприємства банкрутом; суб'єктивне формування вибірок оцінювальних показників тощо. Зокрема зауважимо, що спільним недоліком для обох груп методик є ігнорування показників, які розраховуються на базі чистого грошового потоку підприємства.

Наведений перелік методик діагностики кризового стану підприємств та притаманних їм недоліків, звичайно, не є вичерпним, адже через наявність значної кількості підходів щодо її проведення розглянути всі існуючі практично неможливо.

Вибір методу діагностики кризового стану насамперед залежить від об'єктів, суб'єктів та цілей її проведення. Слід зазначити, що особливо актуальною та важливою діагностика кризового стану підприємств

є для їх керівників та власників, адже її результати - основне джерело повної та достовірної інформації про реальний стан та можливості підприємства і, відповідно, основа для прийняття ефективних рішень щодо подальшої стратегії його розвитку. Важливою вона також є і для окремих органів державної влади, інвесторів, кредиторів, страховиків, конкурентів, клієнтів тощо. Її результати дозволяють зазначеним сторонам уникнути зайвого ризику від партнерства з досліджуваним об'єктом та забезпечити стабільність і збалансованість національної економіки. Відповідно до цього суб'єктами діагностики кризового стану підприємств можуть бути внутрішні зацікавлені сторони та зовнішні зацікавлені (незацікавлені) сторони. Перелік можливих суб'єктів, об'єктів та цілей діагностики наведений на рисунку 1.

Рис. 1. Суб'єкти, об'єкти та цілі діагностики кризового стану підприємств.

На рис. 1 наведений перелік можливих об'єктів, суб'єктів та цілей діагностики кризового стану підприємств. Він є можливим тому, що враховує лише основних суб'єктів та їх цілі. Звичайно, на практиці можлива наявність й інших суб'єктів діагностики кризового стану підприємства та специфічних цілей її проведення. Зокрема, поняття "зацікавлені" і "незацікавлені сторони" стосовно суб'єктів діагностики кризового стану живаються винятково на підставі наяв-

ності чи відсутності в них власних комерційних інтересів до об'єкта діагностики [4].

На основі розглянутих найбільш поширених у вітчизняній практиці методик діагностики кризового стану підприємств, виділення притаманних їм недоліків, а також визначення переліку можливих об'єктів, суб'єктів та цілей діагностики перейдемо безпосередньо до розробки власної методики поетапної діагностики кризового стану підприємств. Структура рекомендованої методики наведена на рисунку 2.

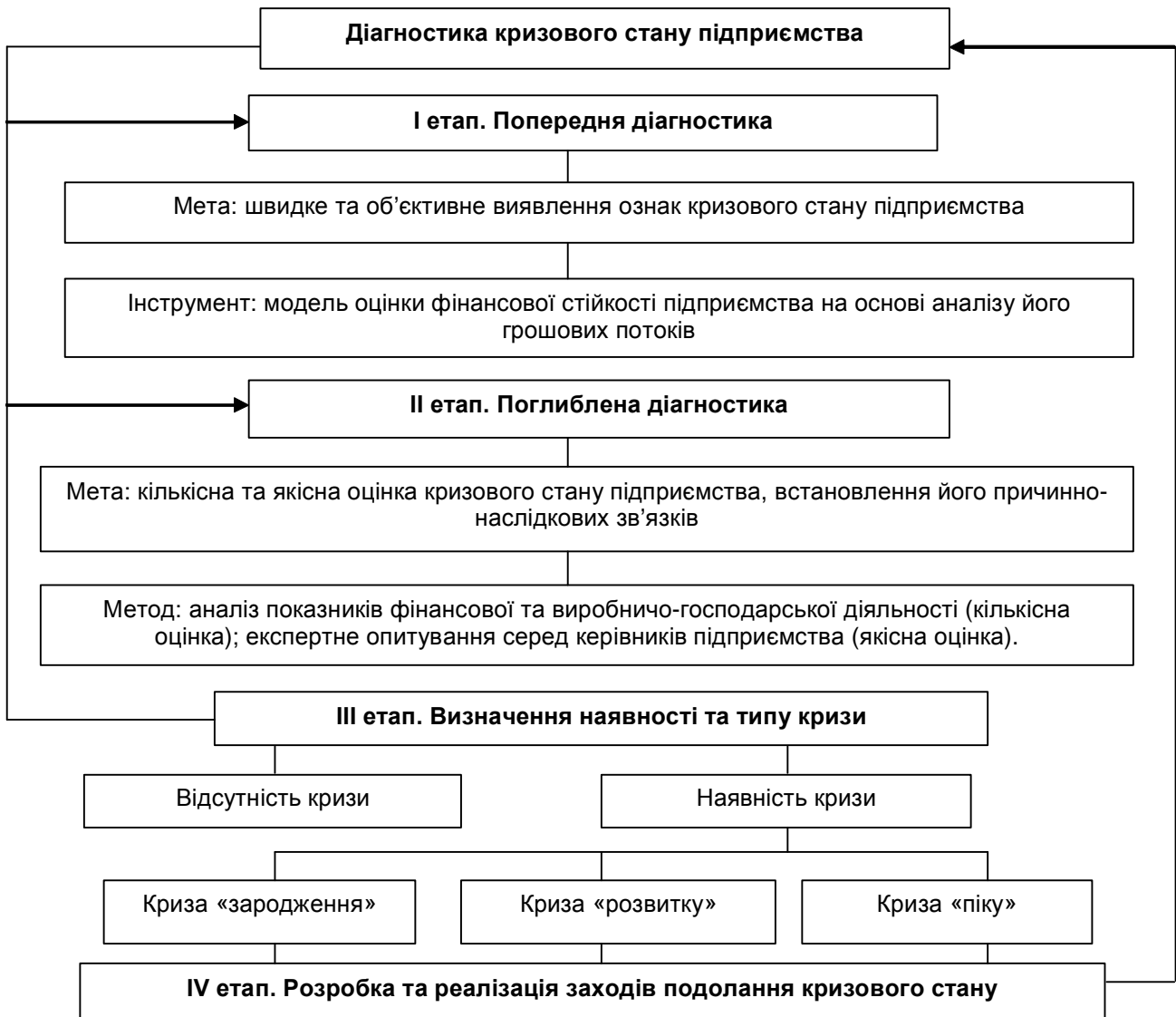

Рис. 2. Структура поетапної діагностики кризового стану підприємства.

Розглянемо кожен етап методики більш детально.
I етап. Попередня діагностика кризового стану підприємства

Метою попередньої діагностики є швидке та об'єктивне виявлення ознак кризового стану підприємства без проведення при цьому детального аналізу показників його фінансово-господарської діяльності.

Відповідно до поставленої мети попередня діагностика повинна відповідати таким вимогам: по-перше, вона має включати розрахунок незначної кількості вагомих показників; по-друге, інформаційні дані, необхідні для її проведення, мають бути доступними не лише для внутрішніх, але й для зовнішніх зацікавлених сторін.

Як відомо, однією із основних характеристик фінансового стану підприємства є його стійкість, умовою забезпечення якої є стабільне перевищення надходжень грошових коштів над їх витратами. Багато науковців для перевірки виконання підприємством зазначеної умови та відповідно до визначення типу стійкості підприємства використовують балансові моделі, які базуються на розрахунку показників забезпечення запасів та витрат власними оборотними кош-

тами підприємства. За результатами розрахунків робиться висновок про тип фінансової стійкості, яку прийнято поділяти на абсолютну, нормальну, нестійкий фінансовий стан і кризовий (критичний). Інший спосіб, на основі якого визначають тип фінансової стійкості підприємства, базується на аналізі грошових потоків підприємства [5]. Тут також виділяють чотири типи стійкості, а саме: абсолютну, нормальну, нестійкий фінансовий стан і кризовий (критичний).

Для нашого випадку, другий спосіб є більш прийнятним з таких причин: по-перше, аналіз грошових потоків дозволяє оцінити фінансові результати підприємства за основними видами діяльності; по-друге, чистий грошовий потік є важливим результатом господарської діяльності підприємства, який дозволяє оцінити не лише фінансову стійкість підприємства, а й фінансовий стан загалом; по-третє, відсутність надходжень грошових коштів спочатку призводить до технічної неплатоспроможності підприємства, тобто до неможливості погасити свої зобов'язання, яка згодом може перерости в юридичну, тобто банкрутство. Зокрема, як показують численні дослідження, саме незбалансованість грошо-

вих потоків є першочерговою причиною кризового стану підприємств [6].

У сучасній літературі під грошовими потоками підприємства розуміють фактичну величину розподілених у просторі й часі надходжень і виплат грошових коштів, які формуються в процесі діяльності господарюючих суб'єктів і виступають зовнішньою ознакою його функціонування [7].

Особливістю аналізу грошових потоків підприємств є те, що його результати дозволяють зрозуміти весь механізм функціонування суб'єкта господарювання, а також отримати відповіді на ряд важливих запитань як для внутрішніх, так і для зовнішніх зацікавлених сторін. Серед них: чи залишає підприємство кошти, необхідні для забезпечення його розвитку? чи має підприємство кошти, необхідні для погашення його боргів, і, відповідно, збереження поточної платоспроможності? чи достатньо в підприємства коштів для

фінансування своєї подальшої діяльності та підтримання належного рівня фінансової стійкості?

Виходячи із викладеного вище, пропонуємо як попередню діагностику застосувати модель оцінки фінансової стійкості підприємства, яка базується на аналізі руху грошових потоків від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Інформаційною базою для застосування запропонованої моделі є дані фінансової звітності підприємства, а саме ф. № 3 "Звіт про рух грошових коштів підприємства". Рекомендована модель передбачає можливість визначення типу фінансової стійкості підприємства залежно від співвідношення показників чистого грошового потоку від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності (див. табл. 1).

Знак "+" відображає перевищення надходжень грошових коштів від того чи іншого виду діяльності над його витратами, "-" - протилежну тенденцію.

Таблиця 1. - Види та відповідні їм межі фінансової стійкості підприємства

Вид діяльності	Значення чистого грошового потоку за видом діяльності													
	«+»	«+»	«+»	«+»	«+»	«+»	«+»	«-»	«-»	«-»	«-»	«-»	«-»	«-»
О _д	«+»	«+»	«+»	«+»	«+»	«+»	«+»	«-»	«-»	«-»	«-»	«-»	«-»	«-»
I _д	«+»	«+»	«-»	«-»	«+»	«-»	«+»	«+»	«-»	«+»	«+»	«-»	«+»	«-»
Ф _д	«+»	«-»	«+»	«-»	«-»	«+»	«-»	«-»	«+»	«+»	«-»	«+»	«+»	«-»
СЧГП _{зп}	«+»	«+»			«-»			«+»			«-»			
Тип фінансової стійкості	A _{фс}	H _{фс}			П _{фс}			Г _{фс}			K _{фс}			

Умовні позначення:

A_{фс} - абсолютна фінансова стійкість підприємства; H_{фс} - нормальна фінансова стійкість; П_{фс} - порушена фінансова стійкість; Г_{фс} - гранична (передкризова) фінансова стійкість; K_{фс} - кризова фінансова стійкість; О_д - операційна діяльність; I_д - інвестиційна діяльність; Ф_д - фінансова діяльність; СЧГП_{зп} - сукупний чистий грошовий потік за звітний період.

Абсолютна фінансова стійкість (A_{фс}). Має місце в тому випадку, коли чистий грошовий потік від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності має позитивне значення, тобто коли надходження від зазначених видів діяльності перевищують витрати, і при цьому обсяг надходжень від операційної діяльності є найбільшим.

Нормальна фінансова стійкість (H_{фс}). Досягається у випадку, коли надходження від основної діяльності підприємства достатні для покриття витрат від фінансової чи інвестиційної діяльності. Така ситуація означатиме, що підприємство в результаті основної діяльності (реалізації товарів, робіт, послуг) отримує надходження в обсягах, достатніх для здійснення інвестиційних вкладень, виплати дивідендів, погашення позик тощо.

Порушена фінансова стійкість (П_{фс}). Характерна для підприємств, у яких обсяг надходжень від основної діяльності є додатним, але недостатнім для покриття витрат від фінансової чи інвестиційної діяльності, і, як наслідок, сукупний чистий грошовий потік набуває негативного значення.

Гранична (передкризова) фінансова стійкість (Г_{фс}). Загрозливою є ситуація, при якій рух коштів від

операційної діяльності набуває негативного значення і підприємство фінансується за рахунок надходжень від фінансової чи інвестиційної діяльності. Це може означати, що підприємство для здійснення основної діяльності використовує кредити, позики, здійснює додаткову емісію акцій тощо. Така ситуація може бути прийнятною лише для новостворених підприємств, які ще не почали працювати на повну силу й знаходяться на стадії розвитку. В інших випадках стійкість підприємства доцільно трактувати як граничну (передкризову), адже тривала збитковість операційної діяльності є ознакою втрати підприємством цінності як господарської одиниці і, відповідно, загрозою його банкрутства.

Кризова фінансова стійкість (K_{фс}). Може мати місце у двох випадках:

- коли витрати грошових коштів від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності перевищують їх надходження;

- коли підприємство фінансується за рахунок надходжень від фінансової чи інвестиційної діяльності, і при цьому їх недостатньо для покриття збитків від основної діяльності.

II етап. Поглиблена діагностика

Вихідними даними для її проведення є повна фінансова звітність підприємства. Поглиблена діагностика базується на використанні системи оцінювальних показників, які відображають усі найважливіші аспекти діяльності підприємства. Відбір оцінювальних показників пропонуємо здійснювати з урахуванням таких принципів:

- адекватності (набір показників повинен відповідати цілям діагностики);
- усебічності (набір показників повинен відображати

всі найважливіші аспекти діяльності підприємства, порушення яких може призвести до кризового стану та банкрутства суб'єкта господарювання);

- доступності (інформаційні дані, необхідні для розрахунку оцінювальних показників, повинні бути доступними не лише для внутрішніх, але й для зовнішніх зацікавлених сторін);

- достовірності (відібрані показники повинні розраховуватись на базі тих статей фінансової звітності підприємства, які найменше зазнають викривлення);

- об'єктивності (систему оцінювальних показників необхідно формувати таким чином, аби вони не дублювали один одного);

- оптимальності (кількість оцінювальних показників не повинна бути надто великою чи надто малою).

Слід зазначити, що для об'єктивної оцінки наявності чи відсутності кризи на підприємстві недостатнім є розрахунок лише показників фінансового стану підприємства, як пропонує більшість науковців. Адже їх погіршення, як правило, є не причиною, а вже наслідком кризового стану. Таким чином, до поглибленої діагностики, окрім розрахунку фінансових коефіцієнтів, доцільно включити також розрахунок показників його виробничо-господарської діяльності. Такий підхід до-

волить не лише оцінити загальний стан розвитку підприємства та наявність (відсутність) кризи, а й визначити чинники, що її зумовили.

Однак відомо, що не всі проблемні місця в діяльності підприємства можуть бути оцінені кількісно. Існує багато процесів та явищ, які можуть стати причинами кризового розвитку підприємства і можуть досліджуватись лише якісно [8]. На сьогодні досить поширеним різновидом якісного аналізу є експертні методи, серед яких: анкетування, опитування, спостереження тощо. Тому для більш об'єктивної оцінки загрози кризового розвитку підприємства пропонуємо скористатися одним із них, а саме анкетуванням (див. табл. 2).

Запропонована анкета складається із сукупності запитань, що характеризують проблеми, які, на нашу думку, можуть мати місце в діяльності підприємства й, відповідно, стати причинами його кризового стану.

Структура анкети охоплює всі найважливіші сторони діяльності підприємства (управління, фінанси, збут, маркетинг, кадри) і призначена для заповнення їх керівниками. Якщо за результатами анкетування переважатимуть відповіді зі знаком "+", то це говоритиме про незадовільний стан підприємства та про загрозу кризового розвитку.

Таблиця 2. - Анкета для проведення якісної діагностики кризового стану підприємства

Аспект діяльності	Проблема	Наявність проблеми	
		Так «+»	Ні «-»
Стан планування та системи управління підприємством	Відсутність стратегічного плану розвитку підприємства		
	Відсутність оперативного плану розвитку підприємства		
	Відсутність поточного плану розвитку підприємства		
	Відсутність альтернативних варіантів планів подолання кризових явищ та оцінки ризику кожного з них		
	Відсутність системи моніторингу зовнішнього і внутрішнього середовища з метою раннього виявлення ознак кризового стану		
	Відсутність спеціалістів з антикризового управління підприємством		
	Невідповідність механізму управління підприємством потребам ринку		
	Високий рівень централізації управління		
	Неготовність менеджерів концентруватися на вирішенні масштабних проблем у кризових ситуаціях		
	Неготовність керівництва ризикувати й працювати ефективніше, ніж конкуренти		
	Відсутність сучасних інформаційних систем для оперативного прийняття управлінських рішень		
	Відсутність програм проведення заходів запобігання нещасним випадкам (аварії, екологічні загрози, природні катаклізми)		
	Стан збутової та маркетингової діяльності	Відсутність ретельно розроблених маркетингових програм просування продукції на ринок	
Значний обсяг бартерних операцій			
Значна частка продажу в кредит			
Діяльність винятково на внутрішніх ринках збуту			
Значний обсяг повернень			
Відсутність постійних клієнтів			
Орієнтація продукції тільки на покупців із високим рівнем доходів			
Відсутність системи післяпродажного обслуговування (монтаж, доставка)			
Пасивне проведення рекламної діяльності			
Відсутність системи контролю за змінами на ринках збуту продукції (поява нових конкурентів, зміна смаків та уподобань споживачів)			
Відсутність системи оцінки ризику роботи підприємства на окремих ринках збуту			

Аспект діяльності	Проблема	Наявність проблеми	
		Так «+»	Ні «-»
Стан виробничо-технічної діяльності	Наявність значної кількості застарілого обладнання		
	Відсутність сучасної техніки та технологій виробництва		
	Постійні збої у виробництві		
	Відсутність нових виробничих програм		
	Низький рівень диверсифікації виробництва		
	Недостатній рівень забезпечення сировиною та матеріалами для виробництва продукції		
	Висока вартість сировини та матеріалів		
	Постійні затримки в поставках виробничих ресурсів		
Стан фінансової діяльності	Відсутність власних виробничих площ для розширення діяльності		
	Недостатній обсяг внутрішніх та зовнішніх інвестиційних ресурсів		
	Відсутність резервів фінансових ресурсів для подолання непередбачуваних кризових ситуацій		
	Наявність збиткових інвестиційних проєктів		
	Відсутність механізмів оцінки інвестиційних ризиків		
	Відсутність спеціалістів із фінансового аналізу		
Стан кадрової політики	Відсутність ефективної системи оцінки фінансово-економічного стану розвитку підприємства		
	Психологічна та професійна неготовність персоналу працювати в умовах потенційної кризи		
	Відсутність програм навчання, підвищення кваліфікації та перекваліфікації кадрів		
	Відсутність систем стимулювання та мотивації персоналу		
	Відсутність групової діяльності в колективі (діяльність за принципом «кожен за себе»)		
	Наявність постійних суперечок у колективі		
	Відсутні проведення роз'яснювальної роботи серед працівників		
	Низький рівень поінформованості персоналу		
	Значні втрати робочого часу		
	Відсутність контролю за діяльністю персоналу		
Високий рівень плинності кваліфікованих кадрів			

Наступним кроком у процесі проведення поглибленої діагностики є кількісна оцінка кризового стану підприємства. На сьогодні кількість показників, які дозволяють оцінити стан фінансової та виробничо-господарської діяльності, є надзвичайно великою. Якщо спробувати перелічити їх усі, то можна нарахувати більше сотні. У нашому випадку відбір показників оцінки стану фінансової та виробничо-господарської діяльності було здійснено з урахуванням зазначених вище принципів та на основі використання законодавчо затверджених методик [9-10]. Також слід зауважити, що для деякого спрощення методики й роботи фінансових аналітиків, а також із урахуванням того, що багато показників дублюють один одного, до кожної групи показників фінансового стану було включено не більше п'яти коефіцієнтів.

На наш погляд, для забезпечення всебічного аналізу фінансового стану підприємства доцільним є виокремлення таких груп показників:

1. *Показники ліквідності та платоспроможності*: коефіцієнт загальної (поточної) ліквідності; ко-

ефіцієнт абсолютної ліквідності; коефіцієнт поточної платоспроможності.

2. *Показники рентабельності*: рентабельність активів; рентабельність власного капіталу; рентабельність діяльності; період окупності власного капіталу.

3. *Показники фінансової стійкості та стабільності*: коефіцієнт фінансової незалежності (автономії); коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів; коефіцієнт забезпечення власними засобами.

4. *Показники ділової активності*: оборотність дебіторської заборгованості; оборотність кредиторської заборгованості; оборотність сукупного капіталу (активів).

Що стосується аналізу виробничо-господарської діяльності, то він охоплює такі питання [11]:

- стан узагальнених показників (обсяг виробництва й реалізації продукції, собівартість, прибуток, рентабельність);

- ефективність використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів;

- ефективність використання виробничих фондів і виробничих потужностей тощо.

Проведений аналіз наукових джерел [3, 8-10] дозволив виділити показники, які найчастіше вико-

ристовуються для оцінки стану виробничо-господарської діяльності підприємства й порушення яких, як правило, стає причинами його кризового розвитку (табл. 3).

Таблиця 3. - Показники виробничо-господарської діяльності підприємства

Показник	Розрахункова формула	Нормативне значення
Залишкова вартість основних засобів, тис. грн	Ф.1.р.030	збільшення
Знос основних засобів, тис. грн	$\frac{\text{ф.1.р.032}}{\text{ф.1.р.031}}$	зменшення
Операційні витрати, тис. грн	Ф.2.р.280	зменшення
у тому числі: -матеріальні витрати, тис. грн	Ф.2.р.230	зменшення
-витрати на оплату праці, тис. грн	Ф.2.р.240	зменшення
-відрахування на соціальні заходи, тис. грн	Ф.2.р.250	зменшення
-амортизація, тис. грн	Ф.2.р.260	зменшення
-інші операційні витрати, тис. грн	Ф.2.р.270	зменшення
Операційний прибуток (збиток), тис. грн	Ф.2.р.100(105)	>0 збільшення
Фондовіддача, грн/грн	$\frac{\text{ф.2.р.010}}{\text{ф.1.р.380с}}$	збільшення
Матеріаловіддача, грн/грн	$\frac{\text{ф.2.р.035}}{\text{ф.2.р.230}}$	збільшення
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	Ф.3.ПВ р.3170	-
Продуктивність праці, грн/особа	$\frac{\text{ф.2.р.010}}{\text{ф.3.ПВр.3170}}$	збільшення
Рентабельність операційної (основної діяльності), %	$\frac{\text{ф.2.р.100(105)}}{\text{ф.2.р.280}}$	≥ 100
Рентабельність продукції, %	$\frac{\text{ф.2.р.050}}{\text{ф.2.р.040}}$	≥ 100
Оборотність запасів, грн/грн	$\frac{\text{ф.2.р.010}}{\text{Ф.1.р.}\Sigma(100 - 140)с}$	збільшення
Собівартість продукції, тис. грн	Ф.2.р.040	зменшення
Виручка від реалізації продукції, тис. грн	Ф.2.р.010	збільшення

III етап. Визначення наявності та типу кризи

За результатами проведення попередньої та поглибленої діагностики робиться висновок про наявність (відсутність) та тип кризи.

Стверджувати про *відсутність кризи* на підприємстві можна в тому випадку, якщо грошові потоки підприємства є збалансованими (абсолютна, нормальна стійкість). Значення показників фінансової та виробничо-господарської діяльності відповідають нормативним, спостерігається їх позитивна тенденція в динаміці.

Криза "зародження" має місце в тому випадку, коли стійкість підприємства, розрахована на основі аналі-

зу грошових потоків, є порушеною, тобто коли надходження коштів підприємства від основної діяльності є недостатніми для покриття витрат від фінансової та інвестиційної. Спостерігається незначне порушення окремих показників якісного аналізу. Показники кількісного аналізу (фінансової та виробничо-господарської діяльності) стабільні, є незначне відхилення від нормативних та середньогалузевих значень.

Криза "розвитку" характерна для підприємств, які отримують збитки від операційної (основної) діяльності й фінансуються за рахунок надходжень від фінансової чи інвестиційної діяльності (неосновної діяльності). При цьому має місце порушення більшості якісних по-

казників (результати анкетування). Окремі показники фінансової та виробничо-господарської діяльності не відповідають нормам, нижчі за середньогалузеві, погіршуються в динаміці.

Криза "піку" - ситуація, загрозна для подальшого функціонування суб'єкта господарювання. Підприємство тривалий час отримує збитки від основної діяльності, а надходження від фінансової та інвестиційної діяльності недостатні для їх покриття (кризова стійкість). Порушені основні показники якісного аналізу. Більшість показників фінансової та виробничо-господарської діяльності виходять за межі нормативних значень, спостерігається їх погіршення в динаміці.

Останній етап рекомендованої методики полягає в тому, що за результатами попередніх етапів та у випадку виявлення того чи іншого типу кризи на підприємстві приймаються управлінські рішення щодо способів подолання кризового стану та стратегії подальшої діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень

У статті розглянуто найбільш поширені у вітчизняній практиці методику діагностики кризового стану підприємств, виділено сукупність притаманних їм недоліків, визначено перелік можливих об'єктів, суб'єктів і цілей діагностики та запропоновано власний теоретико-методологічний підхід до її проведення.

Рекомендована методика складається із чотирьох етапів: попередня діагностика, поглиблена діагностика, визначення наявності та типу кризи, розробка та реалізація заходів подолання кризового стану, для кожного з яких наведено вимоги та способи застосування.

Перспективним напрямом подальших досліджень стане розробка комплексу заходів, спрямованих на подолання відповідного типу кризи, виявленого у результаті проведення поетапної діагностики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Козик В. В. Аналіз методів прогнозування банкрутства заснованих на використанні фінансових коефіцієнтів / В. В. Козик,

О. Б. Андрушко // Вісник НУ "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління. - 2006. - № 554. - С. 103-108.

2. Прохорова Ю. В. Анализ современных методов и моделей диагностики кризисных состояний предприятий машиностроения / Ю. В. Прохорова // Бизнес-Информ. - 2008. - № 2. - С. 52-57.

3. Білошкурський М. В. Комплексна оцінка ефективності господарської діяльності в системі антикризового управління підприємствами : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / М. В. Білошкурський ; НАН України, Європейський університет. - Київ, 2009. - 20 с.

4. Долінський Л. Оцінка надійності підприємств: теоретико-методологічний підхід / Л. Долінський, Д. Сашук // Фінанси України. - 2008. - № 1. - С. 108-117.

5. Завадская Н. А. Прогнозирование финансового состояния предприятия с использованием анализа денежных потоков / Н. А. Завадская // Бизнес-Информ. - 2008. - № 7. - С. 45-50.

6. Шапунова О. О. Політика антикризового управління при загрозі банкрутства / О. О. Шапунова // Актуальні проблеми економіки. - 2008. - № 8 (86). - С. 147-153.

7. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз / Ю. С. Цал-Цалко. - К. : Центр учбової літератури, 2008. - 566 с.

8. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій : [монографія] / Л. О. Лігоненко. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. - 580 с.

9. Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій № 81 від 27.06.1997 р. "Про затвердження Методики проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій" [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0288-97>.

10. Наказ Мінекономіки України № 10 від 17.01.2001 р. "Про методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємств та ознак дій для приховування банкрутства, фіктивного банкрутства або доведення до банкрутства" [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.13.0>.

11. Цигилик І. І. Економічний аналіз - основний чинник підвищення ефективності підприємницької діяльності / І. І. Цигилик // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - № 6. - С. 90-96.

I. Topiy

THEORETICAL-METHODOLOGICAL APPROACH IS TO DIAGNOSTICS OF THE CRISIS STATE OF ENTERPRISES

The most widespread in domestic practice methods of diagnostics of the crisis state of enterprises are considered in the article, the inherent them failings are selected, certainly list of possible objects, subjects and aims of its conducting and on their basis the own method of stage-by-stage diagnostics of the crisis state of enterprises is offered.

Key words: crisis state, stage-by-stage diagnostics, method, objects, subjects, whole conducting.

© I. Topiy

Надійшла до редакції 11.12.2009